

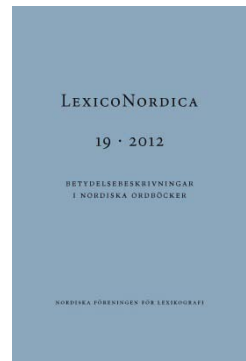
LexicoNordica

Forfatter: Staffan Wahlgren [Et norsk antikkleksikon – en anmeldelse]

Anmeldt værk: J.W. Iddeng og C.C. Wenn: Antikkleksikon, Oslo: Aschehoug & Co (Thorleif Dahls kulturbibliotek) 2011. 500 sider. 499 NOK.

Kilde: LexicoNordica 19, 2012, s. 337-344

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Et norsk antikkleksikon – en anmeldelse

Staffan Wahlgren

J.W. Iddeng og C.C. Wenn: Antikkleksikon, Oslo: Aschehoug & Co (Thorleif Dahls kulturbibliotek) 2011. 500 sider. 499 NOK.

I 1968 utkom *Illustrert klassisk realleksikon*, en for norske forhold tilpasset versjon av J.W. Fuchs' *Klassiek vademecum*.¹ *Illustrert klassisk realleksikon* ble så gjenutgitt, med bibliografisk tillegg, i 1999 som *Antikkleksikonet*. Foreliggende publikasjon er en i sin tur revidert og noe forandret utgave av dette verket, utgitt ved Aschehoug & Co, i samarbeid med Fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det Norske Akademi for sprog og litteratur. Redaktører har vært Jon Wikene Iddeng (Høyskolen i Telemark) og Camilla Cecilie Wenn (Universitetet i Oslo). Det inneholder også bidrag fra Øivind Andersen, John Ole Askedal og Eirik Welo (alle ved Universitetet i Oslo).

Boken består av tre deler: et forord, selve Antikkleksikonet, samt 10 appendikser og et bilderegister. Forordet, forfattet av Øivind Andersen, tar for seg forhistorien til verket (se ovenfor), det tiltenkte publikum (til dette verket og til dets forgjengere), prinsipper for verket og revisjonsprosessen, annen litteratur på feltet, samt en del om ortografiske prinsipper, uttale, årstall og annen nyttig informasjon. Selve leksikonet (s. 18–275) består av korte artikler (fra 1 linje til ca. 3 sider) i to spalter. Det hele avsluttes med appendikser med kart, kronologier, en romersk keiserrekke, forskjellige stamtavler over faktiske og mytiske personer, en verslære,

¹ Jeg retter hermed en stor takk til min far, fil. lic. Bengt Wahlgren, for kritisk lesning av *Antikkleksikon* og for mange og gode synspunkter, samt til førsteamanuensis Marek Th. Kretschmer.

RECENSIONER

en oversikt over romertall og en over mål og vekt, en kalender-tabell, oversikter over gresk og latinsk litteratur i oversettelse og litteratur om antikken i oversettelse, samt et bilderegister.

Forordets diskusjon om verkets forhistorie er nyttig og kommer i seg selv til å bli et historisk dokument av verdi: Den sier noe om hvordan man i vår tid ser på informasjonsbehovet om antikken. Markedet er, som forfatteren påpeker, selvsagt foranderlig og dermed et annet enn før. I 1960-årene, da det opprinnelige verket ble laget, var det nokså naturlig å tenke på gymnasiaster, men også på universitetsstudenter og den interesserte allmenhet, som leste om og i noen tilfeller reiste til de klassiske land og til middelhavsområdet. Det opprinnelige verket tok også spesielt hensyn til det pensum som var vanlig på gymnaset på den tiden, noe som for eksempel forklarer de mange mytologiske artiklene med henvisninger til Ovids *Metamorfoser* (og med få henvisninger til alt annet). Hva gjelder det opprinnelige verket sies det: «I denne utgaven har vi foretatt en viss sanering, men et prinsipp ved revisjonen har vært å nødig stryke noe som allerede står skrevet».

Det understrekes også at tanken er å være knapp i omtalen av det som man lett finner informasjon om andre steder. Derfor er noe luket ut i denne utgaven, nettopp fordi det nå finnes andre verker å gå til, som for eksempel Tormod Eides *Retorisk leksikon*.

På den andre side har man lagt til ca. 300 nye artikler. Til disse hører artikler om homoseksualitet, skoler og slaveri, og om arkitektur, hus, templer og keramikk.

Det er også blitt foretatt andre slags forandringer sammenlignet med tidligere utgaver, ikke minst moderniseringer. Dette gjelder språkform og det vi kan kalle bokens verdigrunnlag. For å si det med Øivind Andersen: «En del verdiladede karakteristikker i beste latinlærertradisjon er luket ut». Man har også rettet på en del direkte feil.

Alt dette er godt tenkt. Prinsippene som legges fram er fornuftige, og det er ikke mye å si om dem. Oppgaven her blir derfor

først og fremst å se i hvilken monn man lever opp til det man lover. Det mener jeg at man for det meste gjør, men at man godt kunne ha strøket litt mer generøst blant gamle artikler. Først og fremst finnes det en hel del oppslagsord som jeg har vanskelig for å tro at noen trenger i dag, som (lignende eksempler finnes på mange av verkets sider): *aspergillum*, *baxea*, *gaesum*, *koroplathos*, *kothon*, *lexiarkhikon grammateion*, *plemochoe*, osv. (det dreier seg i disse tilfellene om tekniske og nokså uvanlige begreper). At dette er en subjektiv vurdering, sier seg selv, men uansett hvordan man ser på det, er det vanskelig å mene noe annet enn at man gjerne kunne ha brukt noe mer tid på reflektere over artikkelutvalget.

Den plass som et slikt inngrep ville ha gitt, kunne man ha brukt på artikler som ikke forekommer i boken, men som ville ha vært nyttige. For eksempel kunne man ha ønsket seg flere oversiktsartikler. Her er noen forslag:

En artikkel *indoeuropeiske språk* (sammen med noe om innvandring til Middelhavsområdet) mangler; det blir for øvrig heller ikke nevnt at gresk, latin eller germansk er indoeuropeiske språk eller, for den sakens skyld, frygisk, karisk eller lydisk. Derimot blir oskerne omtalt som en «indoeuropeisk folkestamme», og kelterne sies å være en «betegnelse på indoeuropeisk folkeslag med språklig og kulturelt felleskap» men, som sagt, uten noen forklaring av hva det innebærer å være indoeuropeisk.

Kjønn, kvinner og kvinners posisjon i samfunnet ville det ha vært naturlig å gi oppmerksomhet, og også *antikkresepsjon* og *antikkens ettervirkning*. Man kunne også ha tenkt seg *renessansen* og *klassisismen* (og, hvorfor ikke, *Winckelmann*) som tema for artikler.

En annen ting er hvilke fakta og resonnement som de eksisterende artiklene inneholder og, ikke minst, ikke inneholder. Også her risikerer enhver vurdering å bli meget subjektiv. I mange tilfeller synes jeg at innholdet er godt, men jeg merker meg kanskje en manglende interesse for det som ellers pleier å nevnes som en

grunn til å beskjefte seg med antikken: betydningen for senere tider og påvirkningen på vår egen tid (jfr. det som ble sagt ovenfor om kvinner, antikkresepsjon osv.). Et eksempel på dette – blant svært mange – gir artikkelen om Aristoteles. Det finnes, selvsagt, en artikkel om ham, men det redegjøres ikke for hans betydning for utviklingen av en formell logikk eller for senere tiders begrepsapparat, eller overhodet for hans betydning for senere tider (noe lignende kan sies om artikkelen om Platon). Her har man tatt et valg som på en måte er forståelig, men jeg mener at man gjerne kunne ha vært litt mer generøs.

I sammenheng med utformingen av eksisterende artikler står spørsmålet om hvordan leseren får hjelp til å finne fram til den informasjonen som boken faktisk inneholder. Jeg ser noen problemer her, som følgende eksempler skal illustrere:

Under *lex* leser man: «se navnene til de enkelte lovene». Under *via* leser man: «se under navnene på veier og gater». Men hvordan skal man finne fram til disse lover og veier? Det går an å finne *Via Flaminia* (under f), dersom man vet at denne eksisterer, men man får ingensteds en oversikt over viktige romerske veier (for øvrig mangler *Via Egnatia*, som nok burde ha vært med som viktig romersk vei). *Via Appia* og *Via Sacra* og noen flere veier kjenner kanskje leseren fra før (her benevnt *Appia via* og *Sacra via*), slik at det lar seg gjøre å slå dem opp. Verre er det nok med lover: hvem kan uten videre navnene på noen romerske lover?

Også Romas bruer behandles på en måte som ser litt tilfeldig ut. Under *pons* nevnes bare *Pons sublicius* («trebro over Tiberen, bygget under Ancus Marcius»; det blir ikke her sagt at det dreier seg om den eldste bruene over Tiberen, og derfor ikke antydning hvorfor artikkelen er med i det hele tatt). Under *Tiber(en)* nevnes at det etter den første bruene (i denne artikkelen ikke nevnt ved navn), bygget av Ancus Martius (sic!), ble bygget enda syv bruer, deriblant *Pons Fabricii* (skal være *Pons Fabricius*).

Det er med andre ord vanskelig å finne fram til informasjon om bruene over Tiberen med hjelp av denne boken, og det er umulig å orientere seg om lover eller veier ut fra artiklene *lex* og *via*. Man kan få vite noe om et tema hvis man allerede vet mye om det, eller hvis man har et obskurt begrep som man ønsker forklart, eller hvis man blar i boken mer planløst. Men ellers er det unødige begrensninger på adgangen til den gode informasjonen som boken har å by på. Dette er spesielt uheldig og et punkt hvor man kan mene at tradisjonelle bøker i dag må være spesielt forbilledlige – for å stå imot konkurransen fra elektroniske media som jo uansett har en helt annen søkbarhet.

Så noen kommentarer til enkelte steder: I forordet, s. 14, leser man: «Den tradisjonelle uttalen vi stort sett holder oss til i Norge vil i mange tilfeller avvike fra den moderne greske uttalen, som retter seg etter den skrevne aksenten». Dette er en merkelig måte å framstille saken på. For det første retter den moderne uttalen seg neppe etter skriften: det er (snarere) skriften som retter seg etter uttalen. For det andre er det ikke noe særegent for moderne gresk at det er en sammenheng mellom det sted hvor aksenten markeres i skrift og uttalen: dette gjaldt også eldre former av gresk.

Under *astronomi* finnes en henvisning til *Aristarkhos*, og det sies at «Aristarkhos var den første som betraktet solen som midtpunkt i et solsystem». Problemet er bare at den Aristarkhos som man finner hvis man følger henvisningen, er bibliotekaren og filologen, dvs. Aristarkhos fra Samothrake, ikke astronomen, Aristarkhos fra Samos. Her har enten personene blitt blandet sammen, eller så har en tidligere versjon av manuskriptet omtalt begge to.

Artikkelen *dialekt* inneholder en svært merkelig passus om det senere (litteratur)språkets skjebne: «I det 1. årh. e.Kr. kom det en reaksjon som etterstrebet gjenopplivelse av det klassiske attiske språket. Dette arkaistiske litterære språket (*kathareuouosa*) hevder seg stadig dårligere, ved siden av folkespråket (*dimotiki*)». På en eller annen måte inneholder denne setningen et uforklarlig sprang

RECENSIONER

over nesten 2000 år, og man blander sammen reaksjonen i antikken med den puristiske trenden i moderne tid: *kathareuouosa* er, liksom *dimotiki*, en betegnelse for et moderne fenomen, ikke for et fenomen i 1. århundre e.Kr.

Under *Ithaka* leser man: «Odysseus' hjemstavn, en av øyene på Hellas' vestkyst, sannsynligvis det nåværende Leukas». Dette er også en litt merkelig artikkel, som for det første ser ut til å regne med at Odysseus er en historisk person. For det andre nevnes ikke den øy som i dag heter Ithaki.

Sekularfester omtales minst tre ganger. Under *Horats* omtales *Carmen saeculare* som «diktverket til Augustus' hundreårsfest», noe som kunne få leseren til å tro at Augustus ble så gammel. Slår man opp *Carmen saeculare*, er det der tale om en århundrefest. Det er først når man følger henvisningen (som finnes ved *Carmen saeculare*, men ikke ved *Horats*) til *ludi saeculares* at man forstår hvordan det hele henger sammen (og at et *saeculum* ikke er det samme som hundre år):

ludi saeculares sekularfeiring, en romersk fest som skulle feires på **CAMPUS MARTIUS** hvert sekel (100, senere 110 år). Mest kjent er feiringen under Augustus i 17 f.Kr. **Cladius** arrangerte sekularfeiring i 47 e.Kr. basert på Romas 800-årsdag, mens **Domitian** arrangerte etter vanlig kronologi i 88.

Figur 1: Artikkelen *ludi saeculares*.

I tillegg til dette finnes en del småfeil, som for eksempel at Vestromerrikets fall i artikkelen (*det*) *bysantinske rike* dateres til 478 e.Kr., eller at verket som er behandlet i artikkelen *den Gamle oligark*, omtales som *Athenerens statsforfatning* (dette er vel bare en skrivefeil og kan skyldes automatisk stavekontroll; i appendiks IX er det oppstått en annen skrivefeil, *Athenenarnes*).

Dette er bare noen eksempler. Dog skal denne slags pirk ikke

skjule det faktum at de aller fleste artikler er aldeles utmerkede: så korrekte som de kan bli, og med en fornuftig avveining av innholdet.

Også appendiksene er på mange måter gode. Avsnittet om gresk kronologi, med alternative årstall for bl.a. bronsealderen, kan fremheves. Utmerket er også fremstillingen av metrikken, forfattet av Eirik Welo. Derimot mangler for eksempel kart over Athen eller Roma, over Forum Romanum, Palatinen, keiserfora og Marsmarken, og mye annet. Det er til dels selvsagt subjektivt hva man ønsker av slikt, men måten man har håndtert denne problematikken på, betyr at en masse informasjon, for eksempel om Romas topografi, blir abstrakt og vanskelig å visualisere.

Illustrasjonene er stort sett velvalgte. Fra Delfi kunne man ha ønsket seg noe bedre enn tholos-templet, som befinner seg nedenfor, et godt stykke unna det egentlige hellige området, og som ikke gir et bilde av Delfis karakter og storhet. Forum Romanum er avbildet fra Palatinen og delvis i skygge. Platon-portrettet er ikke det beste. Et bilde av Aristoteles mangler (og av Euripides).

For å oppsummere: Boken gjør et på mange måter godt men blandet inntrykk. Jeg mener at man burde ha hatt en strengere kvalitetskontroll og at redaktørene burde ha hatt et mer overordnet blikk for å fange opp, ikke bare direkte feil, men særlig en del inkonsekvenser som er blitt værende, eller som revisjonsarbeidet kanskje t.o.m. har skapt. Som typografisk produkt er boken tiltalende. Den er meget oversiktlig, og boken blir derfor lett å bruke. Den er produsert med omhu og inneholder forholdsvis få trykkfeil.

Så kommer vi tilbake til spørsmålet om målgruppe. Hvem trenger en bok som denne i dag? Det publikum som interesserer seg for antikken har helt sikkert endret seg i løpet av de seneste årtiene, selv om kanskje mer enn man tror er som før: Det er bare enda flere som reiser til Syden, det finnes i noen grad en ny interesse for antikkens litteratur, og vi har fremdeles gymnas-

RECENSIONER

og andre skoleelever som trenger forklaringer til ting, for ikke å glemme universitetsstudenter. Men man må spørre seg hvordan informasjonssøk foregår i våre dager. Det format og de brukervaner som Wikipedia og andre nettkilder har frambragt, aktualiserer slike spørsmål. En elektronisk utgave kunne være en idé.

Litteratur

- Eide, Tormod (1990): *Retorisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fuchs, Johan Wilhelmus (1961): *Klassiek vademecum: termen uit mythologie, geschiedenis, litteratuur, taalkunde, metriek, dagelijks leven, staatsinstellingen, architectuur en kunst van de oudheid*. Den Haag: Van Goor.
- Fuchs, Johan Wilhelmus (1968): *Illustrert klassisk realleksikon*. Oversatt fra nederlandsk og bearbeidet av Martha H. Eliassen-de Kat. Oslo: Aschehoug.
- Fuchs, Johan Wilhelmus (1999): *Antikkleksikonet*. Oversatt fra nederlandsk og bearbeidet av Martha H. Eliassen-de Kat. Oslo: Aschehoug.

Staffan Wahlgren
professor, fil. dr
Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet
Institutt for historie og klassiske fag
Edvard Bulls veg 1
NO-7491 Trondheim
staffan.wahlgren@ntnu.no